

Tüskés Tibor: Párhuzamos történelem

Különös könyvvel jelentkezett a tavalyi könyvhéten Tüskés Tibor. Édesapja, Tüskés István húszéves katona első világháborús naplójának fennmaradt részét tette közzé; mellé szerkesztve saját, 1991-es romániai utazásának fontosabb mozzanatait. A szép kivitelű könyvet a szerző bevezetője, illetőleg a naplóhoz kapcsolódó, a századelő hangulatát felidéző néhány földrajzi, történelmi, művelődéstörténeti dokumentum teszi teljessé.

Mivégre is ez a furcsa összeállítás? Miről is, kiről is szól valójában? S tényleg „párhuzamos”-e a történelem?

Tüskés Tibor egyáltalán nem a „fiú” apja iránti valamiféle utólagos kegyelet miatt vagy kötelességtől indítatva tette közzé a harctéri naplót. Pontosan fölmérte értékeit, jelentőségét; jóllehet – nehogy elfogultsággal lehessen vádolni –, úgy érezni, hogy bevezetőjében még nem is mondott el mindent e rövid, de annál érdekfeszítőbb dokumentum önértékeiről.

Már maga az a tény is meghökkentő, hogy ez a följegyzéssorozat egyáltalán megszülethetett és megmaradhatott. Naplóról van ugyanis szó, tehát nem utólagos eseményrekonstrukcióról, azaz: naponta neki kellett ülni (állni?) a folytatásnak. Aztán valahol tárolni (rejtegetni?) is kellett ezt a naplófüzetet a legképtelenebb harci körülmények közepette is. S vajon hogyan tudta napról napra kijátszani társai és a tisztek éberségét e különös krónika szerzője? Aki bizony egyáltalán nem dicséri a K. u. K. hadseregbeli életet, s különösen nem a háborút.

A fennmaradt részek az 1916. augusztus 9-től október 2-ig tartó rövid, de eseménydús néhány hét hangulatát, apróbb-nagyobb történéseit örökítik meg. A Pilsenből való indulástól a román frontra érkezésig, s az ott átélt néhány kegyetlen harci nap, hét valóban döbbenetes epizódjaig.

Az első megpróbáltatás az utazás, a vagonokban töltött öt nap, félig-meddig éhezve. Ám könnyen túleszi magát ezen a húszéves nagykanizsai legény, mivelhogy *kíváncsi*. Mindenre figyel, minden értékes, érdekes, hasznos látnivalót el szeretne rakározni magában. Szeged, Lippa, Temesvár, Arad: csupa új fölfedeznivaló, számtalan friss élmény – egyelőre még kirándulásszerű körülmények között. Hullámzó kedélyállapotban van ugyan, de azért még nincsen nagy baj. Kifejezetten kedves báj lengi át ekkor még a napló szövegét. A mindennapi beszédétől stílusában érezhetően felülemelkedni akaró krónikás naponta fogalmaz egy rövid *dolgozatot*. Mintha kitűnő *éremjegyre* is gondolna közben: stílusát csiszoltnak, irodalmiasnak szeretné tudni. S éppen ebből a *fogalmazásra* koncentrálo nekifeszülésből fakad e napló egyik fő értéke – mégpedig a természetes, de talán kissé szokványos (mert hétköznapi) érzések, gondolatok éppen keresettségükben bájos, s éppen ezáltal *egyedi* stilizáltsága.

De azoktól a napoktól kezdve, amelyek már a szó legszorosabb értelmében az életet vagy a halált jelentik; a közvetlen halálveszély árnyékában, majd a pergőtűzek közepette eltűnik az *előadás*, a dolgozatjelleg, és helyét a brutális valóság momentumainak egyszerű, minden cicoma nélküli rögzítése, a rövid mondatok kopogós előadásmódja veszi át. Hiszen már-már csoda, ahogyan hősünk túléli az ütközeteket, hiszen az első világháború primitív hadviselési stratégiái közepette számos alkalommal néz szembe egészen közelről a halállal. Sőt – s ez már a „fiú”, Tüskés Tibor kommentárjából derül ki – a román front mellett megjárja még a háború jó pár színterét, így azután majdhogynem természetesnek kell gondolnunk azt a tényt is, hogy az „apa” egész további életét befolyásolták ezek a rémséges élmények: beleépültek emlékeibe, idegeibe, zsigereibe.

Így azután aligha csodálható, hogy zárkózott, néha érzelmes, néha meg hirtelen haragú, szigorú ember, *apa* vált belőle.

Mіндеzt már a „fiú”-tól tudjuk. S minden bizonnyal valamennyi olyan *fiú* eljut e ponthoz legalább egyszer az életben, aki mérleget készít az apa-fiú viszonyról, *szembenéz* apja emlékével. Az e könyvbéli szembenézés lefegyverzően őszinte: a „fiú” nem szépít, nem ámit, nem hallgatja el a kényes epizódokat sem; valamiféle megnyugtató – vagy megmagyarázható – igazság, tényállás földerítése a célja, a vágya.

S különös fénytörésbe kerül mindez azáltal, hogy minderre – végül is – apja halála, a temetés, a nagy család összejövetele után, ennek hatására kerül sor. S így válik jelképpé az apai házban a keze súlya alatt lenyeklő kilincs – húsz év alatt senki se javította meg –, s leginkább az örökölt öreg zsebóra, amely apáról fiúra szállt, s most már neki szeliteli az időt...

Az *idő*, a történelmi idő problematikája áll a „fiú” 1991-es romániai utazásáról szóló beszámolójának a középpontjában is. Az eredeti terv az, hogy az apa naplójának kiadását megelőzően ő maga is bejárja azokat a romániai helyszíneket, amelyeken édesapja éppen 75 évvel korábban megfordult. Tagadhatatlan, van ebben valami fájdalmas nosztalgia, s talán a korábban elmulasztott (és most mintegy pótolni akaró) gyermeki szeretettanúsítási késztetés is. Meg persze egyszerű kíváncsiság is. Kíváncsiság arra nézvést, hogy milyenek *most* a körülmények, az emberek, a városok, az épületek,

a templomok, a temetők; milyen most a hajdan európai hírnevű Herkulesfürdő, milyen a temesvári pályaudvar és így tovább: mit és milyennek láthatott annak idején édesapja.

Időközben azonban – pontosabb persze, ha azt írjuk: szinte azonnal – eltérítődik a „fiú” figyelme a háromnegyed évszázaddal korábbi „idézetek” leltárba vételétől; erőteljesebben zuhannak elébe a mai romániai tények, események és átélt történések. A fő cél ennek következtében inkább csak ürüggyé húzódik vissza, illetőleg az ottani dolgok hangsúlya szerint az észlelés és befogadás második vonalává, hullámává, rétegévé csendesül. Ezért is válik kérdésessé a kötet címe, amely a történelem *párhuzamosságát* említi, idézi fel; emiatt érezheti úgy az olvasó, hogy inkább a történelem folyamatosságát, folyását, semmint párhuzamosságát érzékeljük Tüskés Tibor itteni fölvetéseiben. (A metaforikus értelmű zsebóra-motívum is ezt a gondolatmenetet látszik erősíteni.) Hiszen nem *párhuzamokat* keres a századelő monarchiabeli történelme és a mostani viszonyok között; ezt nem is igen tehetné, mivel gyökeresen mások a mai jelenségek mögötti mozgó erők (hacsak a minden időben virulens nacionalizmust nem tekintjük konstans tényezőnek).

Fölvetődhet persze egy másik címértelmezés is: az apa és a fiú *élettörténetének* egymás mellé helyezése, mintegy párhuzamba állítása. Megvallom, nekem ez a többet mondóan rokonszenvesebb leágazása ennek a nagy időket átugorva kapcsolatokat teremtő történetnek, pontosabban szólva: *történetláncolatnak*. S magának e műnek is itt van a „találkozási” pontja, a végtelen idő egy parányi szeletének a megállítása, kimevítése: a „fiú” minél jobban távolodik időben apjától, ő annál többször jut az eszébe. „Gyerekkoromban fölláztam ellene, szembefordultam vele, és most úgy érzem, hogy nem tudok elszakadni tőle, egyre nagyobb szükségem van rá. Az emlékéit, a nyomait keresem” – vallja meg Tüskés Tibor a kíséző (lélekbeli és valóságos) útirajz megírásának fő, döntő okát, motivációját.

S innen már csak egy lépés képletessé, általánossá, általános emberivé szublimálni a valóban örök problémát: az ősök és elődök, a múlt megannyi lenyomata – amit leegyszerűsítve történelemnek szoktunk nevezni – bennünk él, minket erősít, s a jövőt készíti elő számunkra, mindannyiunk számára.

Csak észre kell vennünk. S éppen ez az „észrevétel”, ez a csöndes-szemérmes valóság édesapjáról és önnönmagáról teszi megkapóvá, szép és tiszta olvasmánnyá ezt a könyvet. (*Pátria*, 1992.)

Monostori Imre